

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто актуальні проблеми підвищення ефективності використання земельних ресурсів Житомирської області. На основі статистичної інформації проаналізовано структуру земельного фонду регіону та напрями організації охорони земель у контексті сталого еколого-безпечного землекористування

Постановка проблеми. Земля як особливий природний ресурс і засіб основного виробництва є базисом життєдіяльності й фундаментом економіки країни в цілому, а відтак й окремого регіону. Земельні ресурси разом з усіма компонентами біосфери (ліси, води, біорізноманіття та ін.) визначають структуру розселення людини і її господарську діяльність. Земельні угіддя як складові земельних ресурсів, особливо найбільш продуктивні типи земель, мають обмежений характер з точки зору просторового розвитку і задоволення потреб людини. Спосіб використання земельних угідь здійснює вплив на всі аспекти життя, зокрема життєвий рівень і охорону здоров'я, культуру, а також соціально-економічний розвиток та екологічну безпеку території. Саме тому Конституція України (ст. 13) проголошує що земля, її надра, повітряний простір, водні і інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу [1, с. 7]. Зважаючи на розподіл і використання земель, земельні ресурси повинні розглядатися різнобічно, а земельна політика має бути спрямована на удосконалення земельних відносин, охорону навколишнього середовища.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблеми використання, відтворення та охорони земельно-ресурсного потенціалу як територіального природного ресурсу України висвітлюють у своїх працях А.С. Даниленко, Б.М. Данилишин, Н.В. Зіновчук, Л.Я. Новаковський, П.Т. Саблук, А.Я. Сахнович, В.П. Ситник, І.Г. Яримчук та

ряд інших вітчизняних авторів. Характерні для новітньої України наукові розробки у сфері формування еколого-інформаційної бази в аграрному секторі економіки започаткували В.К. Данилко, О.Г. Осауленко, Л.Т. Опря, В.І. Лишеленко, Е.В. Чекотовський та ін.

Проте, окремі питання з цієї проблематики і, зокрема, щодо організації землекористування в процесі формування й розвитку сталого еколого-безпечного землекористування обумовлюють необхідність подальших наукових досліджень.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану використання, відтворення та охорони земельних ресурсів Житомирщини, формування ринку землі у контексті проведення земельної реформи, розвитку сталого еколого-безпечного землекористування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Земельний фонд Житомирської області за даними регіонального управління земельних ресурсів на початок 2007 року становить 2982,7 тис. га., або 4,9 % площі України. Щільність населення області менша за середню по країні (77 чол. на 1 кв.км) становить 44 чол. на 1 кв.км [2; 3]. Сільськогосподарські землі займають 1608,6 тис. га, або 54,0 % території області. Ліси та лісовкриті площі охоплюють 1101,4 тис. га (37,0 %), під забудовою 88,9 тис. га (3,0 %), болота та заболочені землі 97,7 тис. га (3,0), землі під водою та відкриті (без рослинного покриву) склали 48,8 тис. га (2,0 %) та 37,3 тис. га (1,0 %) відповідно (див. рис. 1).

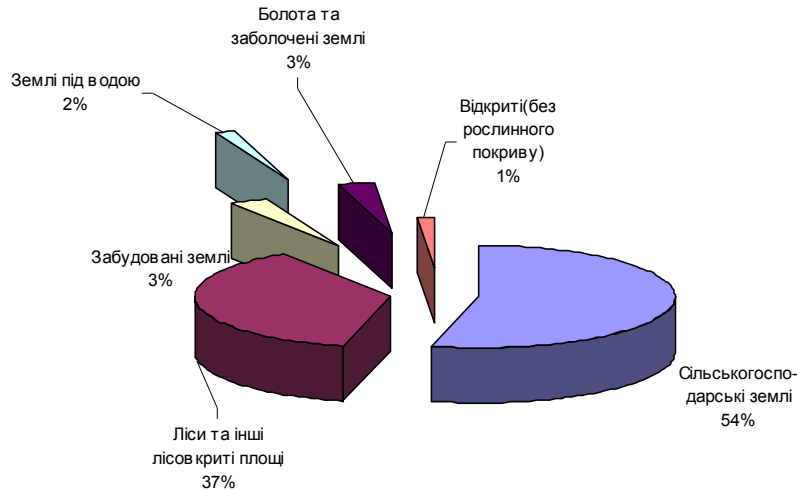

Рис.1. Структура земельного фонду Житомирської області (станом на 1.01.2007р.)

Проведені нами дослідження, свідчать про нерівномірність розподілу земельних площ по районах області – рис. 2. Найбільшими за територією є Овруцький, Олевський, Ємільчинський та Нов.-Волинський райони.

У той же час площі Черняхівського, Червоноармійського, Бердичівського та Вол.-Волинського складають лише по 85-87 тис. га, найменшими є Брусилівський та Любарський райони.

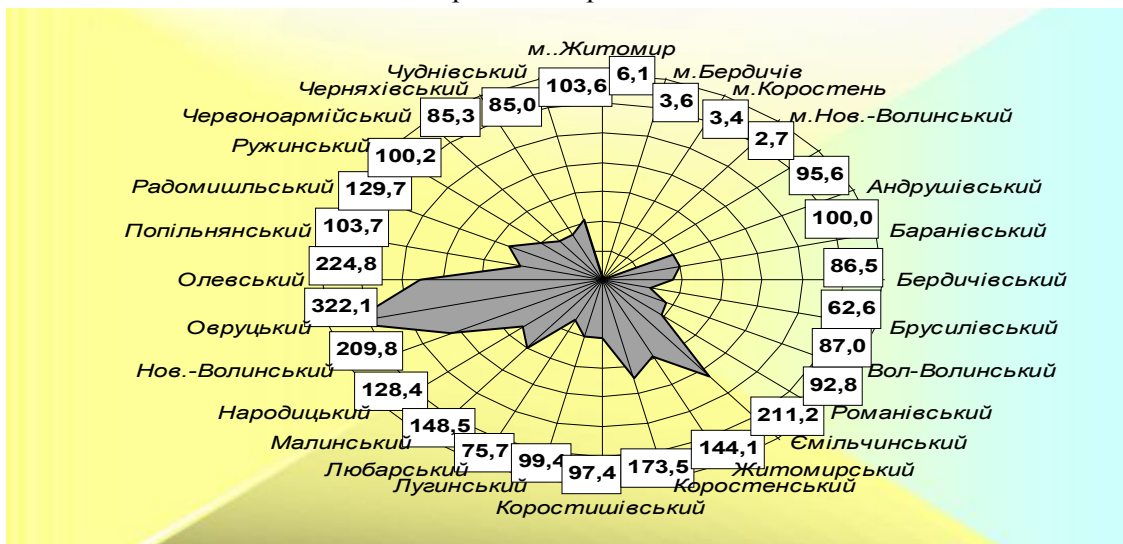

Рис.2. Розподіл земельних площ по районах області (тис. га)

Природноеконімічні та екологічні особливості регіону, його розташування у Поліській та Лісостеповій зонах обумовили відмінність у сільськогосподарському освоєнні земель південних та північних районів області. Так, розораність угідь складає 69,1 %, що на 17,7 % менше, ніж в середньому по Україні. Проте в Брусилівському та Черняхівському районах Поліської зони області та Андрушівському, Любарському, Попільнянському, Ружинському районах Лісостепової – розораність сільськогосподарських угідь

перевищує середню по державі. Землезабезпеченість сільськогосподарських угідь на одного жителя області досить висока і становить 1,22 га (в середньому по країні 0,89 га). Найбільша вона в Народицькому (5,46 га), Коростенському (3,38 га), Малинському(3,29 га) районах.

За період з 2000 по 2006 рр. у структурі земельного фонду відбулося збільшення площ лісів та лісовкритих площ на 50,0 тис. га, земель під водою на 0,7 тис. га, зросли площі боліт та заболочених земель на 16,3 тис. га, відкритих (без рослинного покриву) на 0,1 тис. га,

зменшилися площі сільськогосподарських земель на 66,9 тис. га, забудованих земель – на 0,2 тис. га. У 2006 році основна частина земельних угідь (24,7%) перебувала у використанні громадян, яким надані землі у власність і користування, в тому числі селянських(фермерських) господарств – 2,2%

(64,8 тис. га) – табл. 1. Це вказує на здійснення аграрної реформи, підвищення ефективності використання земель. За 2006 рік оформлено державних актів власникам земельних часток (паїв) 19 тисяч. Всього по області оформлено державних актів власникам сертифікатів 85,0%.

Таблиця 1. Структура земельної площі Житомирської області у 2004, 2006 роках

Показники	Кількість користувачів, тис. од.		Загальна земельна площа		Сільськогосподарські угіддя	
	2004 р.	2006 р.	2004 р.	2006 р.	2004 р.	2006 р.
Всього земель	992,3	1018,5	2982,7	2982,7	1580,7	1535,2
в тому числі землі: – с/г підприємств і громадян	987,3	1013,2	1476,8	1386,4	1429,4	1346,6
– недержавних с/г підприємств	1,4	1,4	779,6	618,6	759,9	603,0
з них:						
- фермерські господарства	0,6	0,7	61,7	64,8	60,5	63,6
– державних с/г підприємств	0,1	0,1	38,5	30,8	29,2	23,9
– громадян	985,8	1011,7	658,7	737,0	640,3	719,7
– користувачів інших категорій	5,0	5,3	1505,9	1596,3	151,3	188,6

Джерело: [3; 5]

За даними державної статистики у структурі сільськогосподарських земель Житомирщини (44,6%) найбільша частка належить недержавним сільськогосподарським підприємствам, які використовують 20,7% земель області. На початок 2007р. в регіоні функціонувало 1083 сільськогосподарських підприємств, що займали площу 549,4 тис. га. В середньому на одне господарство припадає 507,3 га сільськогосподарських угідь. За останні роки відбулися зміни в перерозподілі власності на землю на користь недержавного сектору. У користуванні та власності громадян, знаходилось 737,0 тис. га, або 24,7% загальнообласної площі проти 658,7 тис. га (22,0%) у 2004 р. Збільшилась також на 5,0% площа земель фермерських господарств і на початок 2007 р. становила 64,8 тис. га.

На даний час повністю завершені роботи по оформленню державних актів на право власності на земельні ділянки по: Вол-Волинському, Житомирському, Любарському, Малинському, Народицькому, Овруцькому, Попільнянському, Радомишльському,

Романівському, Ружинському, Черняхівському, Чуднівському районах. В області проведена певна робота, спрямована на виконання Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року № 15-92 “Про приватизацію земельних ділянок”. Станом на 01.01.2007 року з 509,6 тис. громадян, що мають право на приватизацію земельних ділянок, вже приватизували їх (отримали державні акти) 135,4 тис. громадян, або 26,6%.

Збільшення за останні роки реформи землеволодіння і землекористування громадян сприяло зростанню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищенню ефективності використання землі. Частка господарств населення у загальному обсязі сільськогосподарської продукції Житомирщини у 2006 році становила 74,8% [2; 4]

Ґрунтово-кліматичні умови Житомирщини сприятливі для розвитку сільського господарства. Водночас, ґрунтовий покрив земель області просторово досить складний. В структурі домінують малопродуктивні

дерново-підзолисті ґрунти з незначним вмістом органічних речовин і кислотою реакцією ґрунтового розчину. За даними бонітування ґрунтів по їх якості середній бал сільськогосподарських угідь у Лісостеповій зоні складає 39-43, в Поліській – лише 11-26, а в цілому по області – 26 (по Україні – 41). Вміст гумусу в ґрунтах області, як свідчать дані останнього агрохімічного обстеження, знаходиться на низькому рівні. Так, 60 % сільськогосподарських угідь мають низький і дуже низький. В Олевському, Коростенському, Народницькому та Овруцькому районах частка таких земель сягає 90-92 % площі. На зону Лісостепу, яка займає 31,6 % площі сільськогосподарських угідь області, припадає 60,7 % ґрунтів з середнім та підвищеним вмістом гумусу. В регіоні спостерігається зниження вмісту гумусу в ґрунтах. Для припинення цього процесу необхідно збільшити внесення органічних добрив, розширити площі посіву бобових багаторічних трав та сидеральних культур. Крім того, зменшити втрати гумусу можна шляхом мінімізації обробітку ґрунту, застосування хімічних меліоратів, які закріплюють гумус на поверхні мінеральної частини ґрунту.

Серед усього комплексу факторів, які визначають родючість, один з першочергових – оптимізація фосфатного режиму ґрунтів, який в цілому по області залишається недостатнім. Поряд з цим в усіх районах Поліської частини області ґрунти з дуже низьким та низьким вмістом обмінного калію займають більше половини сільськогосподарських угідь, а Коростенському, Радомишльському, Луганському, Олевському та Малинському районах – 73-78 %. Для подальшої стабілізації і підвищення рівня врожайності, меншої їх залежності від екстремальних погодних умов необхідно збільшити об'єм застосування фосфорно-калійних добрив. Внесення добрив в аграрних формуваннях в останні 15 років втратило системність, яка можлива лише в поєднанні агрохімічних, агротехнічних,

організаційних та економічних заходів і ефективність яких визначається рівнем відтворення родючості ґрунтів. Якісна структура внесених добрив далека від оптимальної. Співвідношення N:P:K у 2006 році становило 1:0,4:0,4. Така диспропорція з переважанням азотних добрив є основною причиною підвищення кислотності ґрунтів в регіоні. Наслідком цих технологічних відхилень є загроза значного зниження родючості ґрунтів, зменшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції а також погіршення її якості. В 2006 році вапнування ґрунтів проводилося у 12 районах області на площі 8 тис. га, було внесено 55,9 тис. тонн вапнякової муки. Більше половини цих робіт виконано сільгоспідприємствами Попільнянського і 22 % Ружинського районів. В цілому по господарствах області під урожай 2006 року удобрено мінеральними добривами 205,2 тис.га, або 40,9 % загальної посівної площі. Зменшення внесення в ґрунт добрив та зниження обсягів вапнування кислих ґрунтів негативно впливає на їх стан, призводить до деградації та виснаження.

Ситуація з внесення сільськогосподарськими підприємствами органічних добрив, як і мінеральних, дедалі ускладнюється. За останні 2 роки в області зафіксована найнижча частка посівних площ, удобрених органікою. Всього внесено під посіви сільськогосподарських культур в 2006 році 757,7 тис. тонн органічних добрив проти 926,0 тис. тонн у 2005 році. Кількість внесеної органіки на 1 га посіву склала лише 1,5 тонни. Серед причин, які спричиняють обмежене внесення органічних добрив є неможливість залучення в умовах складного фінансово-економічного стану аграрних формувань достатніх обсягів паливно-мастильних матеріалів, необхідної кількості засобів механізації для виконання цього енергоємного агротехнічного заходу.

З огляду на те, що майже 90 % земель селяни здають в оренду стає очевидним вплив таких орендних відносин на якість ґрунтового

покриву, родючість ґрунтів, додержання агроекологічних вимог сільськогосподарського виробництва. Адже саме орендарі повинні додержуватись екологічних умов землекористування та збереження родючості ґрунту.

Отже, проведений нами статистичний аналіз стану земельно-ресурсного потенціалу області свідчить про екологічну нестабільність та нераціональне використання земельних ресурсів. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення необхідно йти шляхом екологізації землекористування. Насамперед удосконалити структуру земельного фонду в бік збільшення лісів та лісовкритих площ за рахунок зменшення питомої ваги сільськогосподарських угідь. Для збереження та відтворення ґрунтово-ресурсного і агрохімічного потенціалу земельного фонду регіону як і України в цілому необхідно здійснювати комплекс протиерозійного захисту земель сільськогосподарського використання та рекультивацію порушених земель.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, галузевий розподіл земель, структурна й екологічна незбалансована діяльність господарюючих суб'єктів призвела до несприятливих тенденцій у землекористуванні даного регіону, деградації та виснаження ґрунтового покриву – продукуючого шару поверхні землі. Така ситуація, як справедливо визначають вітчизняні фахівці [6; 7; 8] потребує розробки та прийняття комплексу науково-обґрунтованих заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону земельних ресурсів Житомирщини, оздоровлення навколишнього середовища, формування сталого соціально-економічного розвитку регіону. У зв'язку з цим, важливо активізувати діяльність регіональних науково-дослідних установ з проблем землеустрою та

організації формування інформаційних ресурсів з цієї проблематики. Адже саме вони відповідальні за прикладні дослідження у даній сфері економіки країни та впровадження їх у практику господарюючих суб'єктів.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
2. Статистичний щорічник Житомирської області за 2006 рік / За ред. Л.О. Рижкової; Головне управління статистики у Житомирській області. – Ж., 2006. – 450 с.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред. О.Г. Осауленка; Держкомстат України. – К.: Консультант, 2007. – 552 с.
4. Статистичний щорічник Житомирської області за 2005 рік / За ред. Л.О. Рижкової; Головне управління статистики у Житомирській області. – Ж., 2006. – 441 с.
5. Статистичний щорічник Житомирської області за 2004 рік / За ред. Л.О. Рижкової; Головне управління статистики у Житомирській області. – Ж., 2006. – 421 с.
6. Данилко В.К. Статистична оцінка стану, використання та охорони земельних ресурсів // Статистика України. – 2007. – № 1. – С. 10-15.
7. Осипчук С. Про охорону земель в Україні // Землевпорядний вісник. – 2006. – № 2. – С. 28-36.
8. Еколого-економічні проблеми довкілля Житомирщини / В.І. Карпов, С.П. Сіренський, В.К. Данилко та ін. – Житомир, 2001. – 320 с.

КОБИЛИНСЬКА Тетяна Василівна – магістр з державного управління, аспірантка НТК статистичних досліджень Держкомстату України